

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

GYENGÉK LÁZADÁSA

**Lakhatási szegénységben élők ellenállási jogi és nem
jogi stratégiái aszimmetrikus hatalmi konfliktus
esetében**

Tóth Fruzsina Rozina
doktori dolgozat tézisei

Kutatóhely vezetője: dr. Fleck Zoltán

Témavezetők:

dr. Fleck Zoltán, tanszékvezető, egyetemi tanár

dr. Kiss Valéria, adjunktus

DOI: 10.15476/ELTE.2022.074

Budapest, 2022

1. Bevezetés, kutatási kérdés és elméleti megközelítés

Dolgozatom annak az engem személyesen érdeklő gondolatnak a kibontásaként indult, hogy valóban képtelenek vagyunk-e mi magyar társadalom, közösen, mint közösség harcolni a közös érdekeinkért, és ha igen, akkor mi ennek az oka?

Még inkább izgalmassá válik a kérdés, ha kimondottan szegény vagy alsó-középosztálybeli emberek szemszögéből gondolkozunk ezen a kérdésen. Abban a társadalomban, amelyben ennyire éles társadalmi rétegek leszakadása, ahol a mobilitási csatornák gyakorlatilag lezárulnak, amikor a társadalmi igazságtalanság ennyire kézzelfogható a mindennapokban, miért nem láznak fel azok, akiket ez a leginkább érint? Persze ez a kérdés laikus és sok más társadalmi csoport kapcsán is meg lehetne fogalmazni. A kutatási kérdésem az, hogy *az elnyomott csoportok tagjai, olyan jogi konfliktus esetén, melyben hatalmi aszimmetria van – azaz jelen esetben a konfliktus az állam vagy önkormányzat és egy szegény állampolgár között keletkezik – hogyan használják a jogot a*

mindennapi életükben érdekeik mentén, hogyan állnak ellen az érdekeiket sértő hatalmi dinamikáknak?

A dolgozat elméleti háttere négy pillérrre épül fel. Először körbejáróm azokat a kritikai hatalomelméleti elképzeléseket, melyeken keresztül értelmezem az ellenállást, majd a jogtudati elméleti koncepciókat fejtem ki. Itt központi jelentőségű a kulturalista megközelítés és a kritikai jogelmélet. A kulturalista értelmezés egy tág jogfogalommal dolgozik, melybe az írott jogon túli további normaképző elemek is beletartoznak, valamint a jogot a kultúra részeként tételezi.¹ A kritikai jogelmélet az írott jogra fókuszálva a jogot a politika részeként, politikai eszközként vizsgálja.² Ezután kitérek a régiós sajátosságokra, azaz, hogy a magyar történelmi múltnak milyen befolyása van a modern jogi struktúrákra, a hatalmi berendezkedésekre. Majd az fejtem ki, hogy elméleti szinten milyen ellenállási módozatokat különíthetünk el,

¹ Fleck Zoltán –Kiss Valéria –Tóth Fruzsina –Neumann László – Kenéz Anikó – Bajnok Dávid (2017): *A jogtudat narratív elemzése*. Eötvös Kiadó.

² Kiss Valéria (2020): Kritikai elméletek. In.: Jakab András – Sebők, Miklós (szerk.): *Empirikus jogi kutatások*. Osiris Kiadó; MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont. 233-254.o.

milyen típusok rajzolódnak ki, különös tekintettel a joghasználatra. Végül egy összekötő fejezetben írok a magyar lakhatás jogi, társadalmi és gazdasági kereteiről.

2. Módszertan

Dolgozatomban empirikus kvalitatív módszertannal dolgoztam, életútinterjút készítettem lakhatási szegénységben élő emberekkel. Amennyiben olyan embereket, csoportokat vizsgálunk, mint ebben a doktori dolgozatban is, akik a kutatóhoz képest alacsonyabb társadalmi státuszban vannak, illetve a társadalmon belüli státuszuk alárendelt, kevés tőkével rendelkeznek, akkor minél inkább beavatkozó vagy „kötött” módszert alkalmazunk, annál inkább fennáll a veszélye, hogy a mi értelmezésünk jelenik meg kutatásunk végén, és nem az övék. Vajda Júlia több írásában is rámutat, hogy az interjúk kérdések már eleve lehatárolják a valóság kutató általi értelmezését, azaz befolyásolják a kutatási eredményt.³ Viszont, ha az egyén narratívája befolyás nélkül jelenhet

³ Vajda Júlia (2003): „Az élettörténet szövegének szövege” *Jel-kép* 2003 évf. 1.szám 89–96.o.

meg az empíriában, akkor sokkal nagyobb eséllyel jelennek meg az ő gondolatai, érvrendszere, stratégiája, attitűdjei, azaz a tapasztalatai, a története úgy ahogy ő látja.⁴ Minél nagyobb a társadalmi különbség tehát kutató és kutatott között, annál inkább figyelemmel kell lenni erre az akadályra, hogy az esetleges eltérő fogalomalkotási, értelemalkotási folyamat, és a társadalmi valóságról kialakított, eltérő felfogás ellenére a kutatás eredménye ne a kutató, hanem a kutatott gondolatait tükrözze, vagy legalábbis törekedjen minél inkább erre.⁵

Fritz Schütze már az 1970-es években elkezdte körvonalazni a narratív interjú és szövegelemzés módszerét, melyet majd Gabrielle Rosenthal fejlesztett

⁴ Kiss Valéria – Tóth Fruzsina (2021): A megismerés lehetséges módszerei az alávetett csoportok joghoz való viszonyának kutatása során. In.: *Állam- és Jogtudományi Folyóirat*. 2021. évf. 3. szám. 43-73.o.

⁵ Fritz Shütze (2004): „Autobiographical Accounts of War Experiences. An Outline for the Analysis of Topically Focused Autobiographical Texts – Using the Example of the “Robert Rasmus” Account in Studs Terkel’s Book”, “*The Good War*”” In.: *Qualitative Sociology Review* 2004. évf. 1. szám 224-283.o. továbbá: Rosenthal (1993), Vajda, (2003)

tovább.⁶ Schütze úgy véli, hogy az egyén mint társadalmi lény életét az egyes társadalmak kulturális mintázata, illetve a külső, társadalmilag jelentős hatású események (természeti katasztrófa, gazdasági válság, háború) alakítják.⁷

Bár a legtöbb társadalomtudományos módszer kisebb-nagyobb mértékben beavatkozó, a narratív életútinterjú megpróbálja ezt minimalizálni, leginkább úgy, hogy az interjúer szerepét lecsökkenti, az interjúalany szerepét pedig középpontba állítja, amennyire csak lehet. Az interjúer csupán ismerteti a kutatás fókuszát és arra kéri az interjúalanyt, hogy mesélje ez az élete történetét. Innentől kezdve az interjúalany vezeti az interjúzási folyamatot, melyben ő dönti el meddig akar beszélni, mit akar elmondani.⁸ Az interjúer nem alakítja az interjúalany

⁶ Pászka Imre (2007): A narratív történetformák In. Uő.: *Narratív történetformák a megértő szociológia nézőpontjából*. Belvedere 162-271.o.

⁷ Légmán Anna (2011): Az örület és az örültek a társadalomban. A magyar pszichiátriai ellátórendszer és az egyén viszonya. <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/14758/legman-anna-phd-2012.pdf> (2021. 09. 18.)

⁸ Vajda Júlia (2006): *A terápiás hatás mint melléktermék*. Thalassa, 17. 123–136.o.

elbeszélését, egy-egy narratív szakasz végén kérdez vissza az interjúalany szavaival, az interjúalany elbeszélési sorrendje szerint. Mindezt szintén a lehető legkevésbé beavatkozó módon, csupán arra kéri, hogy meséljen még az adott eseményről. Mindenképpen kerüli az olyan kérdéseket, amelyek valamilyen módon értékelnék az elhangzottakat. Természetesen itt is történik beavatkozás, vannak, lehetnek torzító elemek, de minden módszertani megfontolást betartva minimálisra lehet csökkenteni azt, kontrollálni lehet a befolyásoló hatásokat.

3. Eredmények

Elmélet

1. A vázolt hatalomelméleti konstrukciók leginkább a nyílt és leginkább a kollektív ellenállási formák megismerésére feltárására hivatottak. Karl Marx, Antonio Gramsci vagy Nancy Fraser a nyílt és kollektív ellenállást veszi immanens módon alapul. Egyéni ellenállások leginkább Axel Honneth elképzelései között, rejtett pedig Michel Foucault gondolataiban érhető tetten. Minden elméleti konstrukció a nyugati társadalmi szerkezeteket veszi kiindulópontnak.

2. A jogtudat kulturalista megközelítése szerint, minden esetben igaz, hogy a jogot mint társadalmi jelenséget a kultúra és a hétköznapi részeként érdemes vizsgálni a társadalmi kontextussal együtt értelmezni. A kultúra része, hogy vannak-e társadalmi életünknek kiforrott és elfogadott keretei, vagy sem. Ebben a megközelítésben pedig a jognak és a normáknak kiemelkedő szerepe van.⁹

Kulturalista jogtudati értelmezés tehát sokkal inkább teret nyit az egyéni értelmezéseknek, felfogásoknak, így a kutatók csoport jogértelmezésnek feltárásában is kézzelfoghatóbb.¹⁰ Olyan teret biztosít, amelyben az elnyomottak tudják alakítani a fogalmakat és megközelítéseket, az ő narrációikon keresztül értelmezik a kutatók a helyzetet és nem kizárólag az írott jog szemüvegén keresztül.

3. A régiós kontextus feltárása pont a magas és középszintű elméletek erősen nyugati társadalmak mintája miatt rendkívül fontos. Úgy gondolom, hogy alap

⁹ Ann Swidler (1986): Culture in Action: Symbols and Strategies. In. *American Sociological Review*. 51. évf. No. 2. szám. 273-286.o.

¹⁰ Patricia Ewick – Susan Silbey (1998): *The Common Place of Law. Stories from Everyday Life*. The University of Chicago Press.

struktúrájába és működésében jelentős eltéréseket mutat a régió társadalma. Ann Swidler írása a megállapodott (*settled*) és nem megállapodott (*unsettled*) társadalmakról segítségünkre lehet a megértésben. Amennyiben egy társadalom megállapodott stádiumban van, írja Swidler, az mindig egy széles körben elfogadott konszenzuson alapul, amikor az egyén tisztában van a „játékszabályokkal”, elfogadja azokat, képes tetteinek következményeivel előre számolni, hiszen ezt a rendszert kiszámíthatóság jellemzi.¹¹ Ezzel szemben a nem megállapodott (*unsettled*) társadalom folyamatos mozgásban van, kiszámíthatatlan, az egyén képtelen hosszútávú cselekvési stratégiát kialakítani, hiszen nincs egy megállapodott normarendszer, amely segítségére lenne. Amennyiben a társadalom *unsettled* állapotba kerül, az ideológiák szerepe növekedni kezd, mivel egy absztraktabb vonatkoztatási pont szükséges a hétköznapi boldoguláshoz is, mert nem lehet széles körben elfogadott cselekvési mintákra támaszkodni egy-egy helyzetben. Itthon ez a kiszámíthatatlanság nem az elmúlt pár évtized

¹¹ Swidler (1986)

következménye, hanem hosszú történelmi folyamat eredménye, egy olyan hosszútávú strukturális hatás, amely a Kelet és Nyugat határán fekvő régió történelmi sajátja. A különböző hatalmi és társadalmi rendszerek között, ezen ellentétes hatások eredményeként egy sajátos régiós társadalmi struktúra jött létre.¹²

4. Az ellenállási irodalom és a hatalomelmélet alapján úgy gondolom, hogy két dimenzió mentén négy kategóriáját lehet felállítani az ellenállási aktivitásoknak. Az egyik dimenzió, hogy nyílt vagy rejtett, a másik, hogy kollektív vagy egyéni ellenállásról beszélünk-e. A kapcsolódási pontokat tekintve elmondható, hogy a szakirodalom kiindulópontja a nyílt és kollektív ellenállások vizsgálata, mint a mozgalmak, tüntetések, sztrájk. Ugyanakkor felüti a fejét a rejtett és kollektív ellenállás lehetősége is, ami a scotti hétköznapi ellenállás paradigmájába illeszthető bele.¹³

¹² Szűcs Jenő (1981): Vázlat Európa három történelmi régiójáról. In.: *Történelmi szemle* 3. http://www.tti.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/tsz/tsz1981_3/szucs.pdf

¹³ James C. Scott (1985): *The Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*. Yale University Press

Empíria

Az empirikus fejezetben az egyes életútinterjúkat egyesével hermeneutikai esetrekonstrukcióval elemeztem, amire aztán a horizontális – interjúk közti összefüggésekről szóló – elemzésem építettem.

Az előzetesen két dimenzió mentén felvázolt négy *ellenállási forma* közül egyértelműen leghangsúlyosabb a nyílt és egyéni ellenállás volt, már csak az interjúalanyok kiválasztása miatt is, hiszen kimondottan olyan interjúalanyokat kerestem, akiknek volt jogi konfliktusa közhatalmi szereplőkkel. A *with the law*, azaz a jog saját érdekeink mentén való felhasználása, jogi stratégia kialakítása az interjúk felében rendkívül hangsúlyos, de a többi interjú elbeszélőnél is jelen van.¹⁴ Annak ellenére, hogy a galanteri¹⁵ megközelítés alapján egyértelműen

¹⁴ Ewick –Silbey (1998)

¹⁵ Mark Galanter koca- és rutinjátékosokat különít el, abban a tekintetben, hogy a jogi térben mennyire rendelkeznek erőforrással és tapasztalattal egy-egy sikeres jogi procedúra lebonyolításához. (1974): Why the „Haves” Come out Ahead: Speculation on the Limits of Legal Change. In.: *Law & Society Review*. 9. évf. 1. szám 95-160.o.

kocajátékosok (one shotters), ügyesen és sikeresen alkalmazkodtak jogi, intézményi keretekhez.¹⁶

Az interjúkból nem rajzolódik ki csoportos, kollektív ellenállás. A marxi vagy fraseri kollektív fellépés a közös érdek ellenére nem rajzolódik ki, a magának való osztály nem tud együttesen mozogni.¹⁷ A közösségek minden esetben együtt lépnek fel, a közös érdek felismerése adott, de feldarabolódnak, felaprózódnak. Az interjúk alapján azt feltételezem, hogy ez részben a hatalmi technika része, azaz az állam és az önkormányzat szándékosan osztja fel a lakóközösségeket. Másrészt pedig a közös fellépés nincs benne az egyének eszköztárában, törésvonalak természetesen osztják meg ezeket a közösségeket, amit nem tudnak kezelni, feltételezésem szerint a bizalmatlanság is fontos tényezője az összefogás teljes hiányának. Érdekes, hogy még azokban az esetekben is, amikor van közösség és van civil háttér, egyéni megküzdésként mesélik a történeteket. Bármilyen mozgalmi megközelítés mögött rejlő kollektív cselekvést

¹⁶ Marc Galanter (1974).

¹⁷ Karl Marx (1951), Fraser (2003)

messze elkerülnek ezek a történetek, a közös érdek felismerésén túl közös cselekvés csak nagyon felületesen mutatható ki.¹⁸

Nem egyértelmű, hogy az ellenállás rejtett formáira bizonyos elmosódó történetek, narratívák rajzolódnak-e ki. Ezeket az ellenállási formákat természetesen nehéz kutatni, ugyanakkor érdemes kihallani a hangokat. Akkor lehet véleményem szerint egy cselekvést rejtett ellenállásnak tekinteni, ha tudatos a cselekvés maga és tudatos az, hogy rejtetten viszik végbe. A szabályok kijátszása, kikerülése, a hazugság, a hatalom előli elrejtőzés mind-mind lehet ilyen. Hiszen ennek lényege, hogy az egyén felméri, hogy nyíltan nem tudja az érdekeit érvényesíteni, de ezekkel a technikákkal fel tud lépni a represszióval szemben. *Rejtett és egyéni* megküzdési stratégia az *against the law* megközelítése írja le ezt, amikor az egyén egyszerűen „elbújik” a jog elől, megpróbálja kikerülni azt.¹⁹

¹⁸Charles Tilly (1996): Alávetés, ellenszegülés, behódolás ...diskurzus. *Replika*. 23-24. évf. 131-139. o.

¹⁹Ewick –Silbey (1998)

Patricia Ewick és Susan Silbey megközelítésükben úgy vélik, hogy ezt a fajta ellenállást négy ismérv alapján lehet felismerni. Az első, hogy az egyén egy adott konfliktusos szituációt aszimmetrikus és hatalmi viszonyként realizálja. Amennyiben az egyén felismeri a hatalmi dinamikát egy helyzet mögött, akkor képes már azzal szemben definiálni magát, az aszimmetria pedig a rejtett cselekvés felé fogja tolni a cselekvését. A másik, hogy az egyén tudatában van-e a lehetőségeinek, az aszimmetrikus hatalmi helyzetből észleli-e kibúvási, elkerülési vagy más szembeszegülési lehetőséget. A harmadik ismérv, hogy a helyzetében azonosítja-e igazságtalanságot vagy tisztességtelenséget és végül, hogy van-e olyan cselekvési lehetőség, ami a hatalom számára felismerhetetlen.²⁰ Általában nyíltan vizsgálható tevékenységeknél is nehéz, de a rejtett ellenállásnál megkülönböztetően sok akadály áll velünk szemben, amikor az egyes egyéni cselekvésektől meg akarjuk különböztetni a rejtett és kollektív ellenállási módokat.

²⁰ Patricia Ewick –Susan Silbey (2003): Narrating Social Structures: Stories of Resistance to Legal Authority. In: *AJS*. 108, évf. 6. szám 1328 – 1372.o.

„[...] nincs éles határvonal egyéni és kollektív cselekvés között. Minden egyes egyéni cselekvés része valamilyen társadalmi kollektivitásnak, lehet ez család, egyesület vagy mozgalom. És a kollektív megmozdulások is az egyéni cselekedetektől függenek.”²¹

Összegzés

Hogy mit is jelent a lakás, azaz tőkeeszköz-e vagy az élet alapvető feltétele, interjúalanyaim szemén keresztül nézve egy egyszerűen eldönthető kérdés. A lakás az interjúselbeszélésekben a létezés alapja, nem lehet pusztán vagyonelemként tekinteni rá. Mind a nemzetközi jogi irányok, mind az érintettek hozzáállása, mind saját véleményem alapján, a szociális biztonsághoz és ezen belül kiemelten a lakhatás való jog alapjogi minőségét szükséges lenne mielőbb elismerni, alkotmányosan, kikényszeríthető módon biztosítani. Ezen belül pedig sokkal tudatosabban kezelni az önkormányzati vagy állami bérlakások helyzetét. Egyszerűen természetesen

²¹ Sally Engle Merry (1990): *Getting Justice and Getting Even: Legal Consciousness among Working-Class Americans*. University of Chicago Press 24.o. Ford: A szerző

nem lehet kivonni a képletből, hogy itt nem két ugyanolyan erőforrásokkal rendelkező fél szerződéses viszonya áll fenn, hanem látni kell az egyértelműt, az állam vagy önkormányzat hatalmi pozícióban van, az önkormányzat jogszabályban szabályozza a szerződési feltételeket. Még ha formálisan lehet amellet érvelni, hogy ezekben az esetekben a két szerződő fél egyenrangú, tartalmilag a lakásbérleti szerződésből hiányzik ez a magánjog által elvárt alapvető elem.

Minden interjúalany azonosítja ezt a hatalmi helyzetet és tökéletesen képes megnevezni a konfliktust. Amellet, hogy ez a hatalmi aszimmetria, mely természetszerűleg jelen van ezekben a kapcsolatokban, az önkormányzat vagy az állam az interjú elbeszélések alapján vissza is él ezzel a hatalmi különbséggel. Feltételezhető, hogy a jogot megkerülve próbálja érdekeit érvényesíteni, intézményeket mozgat, hogy célját elérje.

Interjúalanyaim a hatalmi differenciát tökéletesen azonosítják, az állam vagy önkormányzat eljárási deficienciát hamar felismerik. Ezutáni stratégiájukat pedig úgy alakítják, hogy lehetőségeiket és eszközeiket felméri és a

siker legvalószínűbb elérésére optimalizálják. Így konfrontálódhatnak nyíltan és rejtetten. Nyílt egyéni megküzdések dominálnak az interjúkban, – ennek oka az interjúalanyok kiválasztásában keresendő – de még így is csak akkor lépnek az interjúalanyok erre az útra, ha a másik fél belekényszeríti őket.

Ami kirajzolódik ezekből az ellenállási stratégiákból az a nyílt és kollektív megküzdési mód szinte teljes hiánya. Szinte minden interjú elbeszélő közvetlen lakóközösségét is érinti a lakhatási konfliktus, ezt realizálják, és kezdeti együttműködések is kialakulnak, de rendre felbomlanak, és az interjúalanyok mindegyike egyéni küzdelemként meséli el ezeket a helyzeteket. Úgy vélem ennek két oka lehet, az egyik egyértelműen kirajzolódik az interjúkban a másik feltételezés. Kirajzolódik az interjúkban az, hogy könnyen törésvonalak tudnak kialakulni a közösségeken belül, kinek milyen szerződése van, vagy ki mennyire hangos, kinek milyen a szociális helyzete. Ezeket a törésvonalakat pedig gyakran észleli a másik fél, és ki is használja, azaz könnyen meg lehet osztani még az ilyen kicsi és tényleg egy célért küzdő lakókat is. Így az

interjúalanyoknak az egyéni megküzdés biztonságosabbnak, kiszámíthatóbbnak látszik. Optimalizálják a lehetőségeiket. A másik oka a kollektív megküzdés hiányának már csak feltételezés, esetleg egy további kutatási kérdés. Véleményem szerint, ennek a könnyű feldarabolhatóságnak az alapja a félelem, a bizalomhiány. A közösségek nem bíznak egymásban, lehet a kezdeti együttműködéseknel is már az „árulást” keresik, és egyszerűen ezt a félelmet tudja igazolni hatalom stratégiája, vagy a minimális de tényleges különbség. Lehetséges, hogy társadalmunk régiós történelme, családi tapasztalatai, az emlékezeti kultúránk egyszerűen örökíti ezt a bizalmatlanságot és nincs olyan intézményes terep, ami képes lenne azt feloldani.

A kutatásom kezdetekor is tudtam, hogy a rejtett ellenállási mintázatok kutatása módszertani szempontból természetesen lesz nehéz. És ez így is lett, ugyanakkor úgy gondolom talán érdekes szempontokat sikerült e tekintetben feltárnom. Rejtett ellenállásként lehet értelmezni az interjúk elbeszélések elemzésekor több mozzanatot is, hiszen ezekben az interjúk elbeszélők

tudatosan felismerik a hatalmi különbségeket, felméri a lehetőségeket és ezután egy szándékosan rejtett stratégiát választanak. Hazudnak vagy elkerülik az intézményeket, kijátsszák az eljárásokat. Nyilvánvalóan ez a legoptimálisabb stratégia, hiszen a nyílt fellépéssel hatalmasat kockáztatnak, a bukás ebben az esetben sokkal valószínűbb lenne, mint a siker. Így a döntésük teljesen racionális. Ugyanakkor úgy gondolom, hogy a scotti hétköznapi ellenállási stratégiák domináns létét nem sikerült igazolnom részint a kutatási kérdés, interjúfókusz, részint az alacsony empirikus elemszám miatt, ez további finomítást igényel.

Azt, hogy mikor válik mindezen rejtett megküzdési mód hétköznapi, kollektív ellenállássá – a scotti megközelítés alapján – ebből a négy interjúból nem kimutatható, az további kutatásokat kíván. Ennek az egyelőre nem kimutatható ellenállási módnak több oka van. Egyrészt, ahogy írtam hiányzik teljesen a kollektív fellépés, a közösségek könnyen felbomlanak, ami nyilván mindenféle kollektív érdek és jogérvényesítő módozatra hatással lehet. A másik ilyen ok, az a rejtett ellenállás

kutatásának nehézségeiben rejlik. Mindazonáltal úgy gondolom a megközelítés nem elvetendő. Feltételezésem szerint – illeszkedve természetesen a scotti elképzelésekbe – az ilyen kollektív megküzdési mód akkor is működhet, amikor a nyílt változata nem. Ennek oka pedig a rejtettség, a kockázat minimalizálásában keresendő, a kollektivitás itt mozaikszerűen hangolódik össze és válik társadalmi erővé, amiben természetszerűen nem tudnak előkerülni a mikrokülönbségek.

Úgy vélem, hogy a rejtett ellenállás vizsgálata pozitív képet adhat rólunk, mint magyar politikai közösségről. Hiszen ebben az elképzelésben, nagyon is tudatos cselekvő közösség előkép rajzolódik ki, amely tapasztalatai alapján teljesen racionális döntést hoz, tesz érdekei védelme érdekében, és ebben a koncepcióban még a közösségiség csírája is megtalálható. Úgy érzem, hogy ez a megközelítés nem egy külföldről adaptált elvárással dolgozik, mely nyilvánvalóan a nyílt és kollektív ellenállási formát tölt fel pozitív tartalommal, hanem reflektál arra a történelemre és régiós mintázatra, ami Magyarország sajátja.

4. Közlemények listája

Gulya Fruzsina - Katona Vanda - Kiss Valéria - Légmán Anna - Sándor Anikó - Tóth Fruzsina (2021): Gondnokság és támogatott döntéshozatal a gyakorlatban: Egy kutatás módszertani alapvetései. *Szociálpolitikai Szemle*. 7. évf 1. szám 51-71.o.

Kiss Valéria - Tóth Fruzsina (2021): Kutatásmódszertani megjegyzések az alávetett csoportok joghoz való viszonyának megismeréséhez. *Állam és Jogtudomány*. 62. évf. 3. szám 43-73.o.

Tóth Fruzsina (2021): Power among the Powerless: A Theoretical Approach to Understanding How (Legal) Power Appears among Persons Placed under Guardianship. *Fogyatékoság és Társadalom*. 2021. évf. 2. szám 62-68.o.

Molnár Noémi - Szatmári Andrea - Tóth Fruzsina – Vági Renátó (2019): Büntető önkormányzatok - Fővárosi körkép a szabályozó hatalom természetéről

Tóth Fruzsina (2018): A jogi szabályozás csapdái és a szegény családok. Anna története, a szegénység okozta térbeli és lehetőségbeli marginalizáció. In: Szeibert Orsolya (szerk.) *Család és családtagok. Jogági tükröződések*. Budapest. ELTE Eötvös Kiadó. 265-278.o.

Fleck Zoltán - Kiss Valéria - Tóth Fruzsina - Neumann László - Kenéz Anikó - Bajnok Dávid (2017): *A jogtudat narratív értelmezése*. Budapest. ELTE Eötvös Kiadó

Tóth Fruzsina (2016): Hétköznapi ellenállások In: Antal, Attila (szerk.): *A civilek hatalma. A politikai tér visszafoglalása*. Budapest. Noran Libro Kiadó 201-218.o.